

Pohled IAVŠ

na Bílou knihu terciárního vzdělávání

dokument

připravil Institut pro analýzy vysokého školství

červenec 2008

Vážení a milí čtenáři,

právě si prohlížíte dokument, který připravil Institut pro analýzy vysokého školství (dále jen „IAVŠ“). IAVŠ je občanské sdružení, které vzniklo v červnu 2007 a které se zabývá zejména analytickou činností v oblasti českého vysokého školství. V následujícím textu čtenářovi poskytneme základní komentář ke koncepčnímu a strategickému dokumentu, který vznikl na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR („dále jen MŠMT“). Náš komentář se omezí pouze na oblasti, které považujeme za sporné a/nebo zásadní pro další vývoj terciárního vzdělání v České republice.

Zároveň si Vás dovoluujeme upozornit na naše webové stránky: www.vysokeskoly.org. Pokud by Vás tento text inspiroval k nějakému dotazu, tak se na nás neváhejte obrátit na tomto e-mailu: info@vysokeskoly.org.

Věřím, že vám náš dokument pomůže nejenom lépe se zorientovat v Bílé knize terciárního vzdělání, ale že vám poskytne i základní informaci o struktuře, trendech a perspektivách českého terciárního vzdělávání.

Savina Finardi
výkonná ředitelka IAVŠ
savina@vysokeskoly.org

1. Struktura systému terciárního vzdělávání

Bílá kniha: *Podle Bílé knihy je český terciární systém poměrně unitární.¹ MŠMT v souvislosti se strukturou resp. diverzifikací terciárního vzdělávání navrhuje oddělit kritéria, kterými bude posuzována vzdělávací činnost (zejména bakalářské a některé magisterské studijní programy) a výzkumná činnost vysokých škol (magisterské studijní programy, na které navazuje doktorské studium).*

Pohled IAVŠ: Systém terciárního vzdělávání je v ČR zcela nedostatečně diverzifikován; z celkového počtu 26 veřejných vysokých škol jsou pouze dvě akreditovány jako neuniverzitní veřejné vysoké školy². Je proto nezbytné, aby zejména MŠMT vytvořilo systémové podmínky, které povedou k diverzifikaci systému terciárního vzdělání. Tyto podmínky je možné mj. vytvořit pomocí odlišného přístupu k akreditaci jednotlivých typů institucí, které poskytují terciární vzdělání. Odlišný přístup k akreditaci ovšem neznamená, že vzdělávací vysoké školy budou méně kvalitní než vysoké školy orientované na výzkum. Oba typy institucí terciárního vzdělávání mohou dosáhnout excelence právě ve svém zaměření; excelencí tedy nerozumíme skutečnost, kdy instituce terciárního vzdělávání poskytuje všechny tři stupně studia, ale stav, kdy dosahuje excelence právě v některém z těchto tří stupňů.

¹ Podrobněji viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 14.

² Neuniverzitní vysoké školy poskytují pouze první dva cykly vysokoškolského studia tj. bakalářský a magisterský a více se orientují na oblast vzdělávání.

2. Budoucnost postavení Akreditační komise

Bílá kniha: *Akreditace bude na národní úrovni udělovat jednotlivým institucím oprávnění k výkonu vzdělávání, a to vždy pro jednoznačně vymezené odborné činnosti a typy programů. Bude tak činit na základě hodnocení výsledků činností a organizačního zabezpečení jednotlivých institucí. Samy instituce terciárního vzdělávání budou naopak ve všech oblastech a typech studia, ve kterých jim bude oprávnění uděleno, prostřednictvím vnitřních akreditačních procedur autonomně rozhodovat o strukturaci a vypisování jednotlivých programů a jejich oborů. Systematizace programů bude přitom nadále předmětem centrální správy, protože na ni bude navázáno normativní financování. Této nové posílené pozici Akreditační komise bude zapotřebí přizpůsobit její složení a infrastrukturu včetně přizvání externích aktérů (zaměstnavatelé, zástupci veřejné správy, apod.).³*

Pohled IAVŠ: Patrně není nezbytně nutné, aby na vzdělávací vysoké školy byly kladeny vysoké nároky na kvalifikační strukturu akademických pracovníků, ale naopak by mohly být zdůrazněny přednosti odborníků z praxe. Dnes jsou zejména soukromé vysoké školy, které jsou až na jednu výjimku neuniverzitními vysokými školami, Akreditační komisí hodnoceny pomocí velmi diskutabilních kritérií.⁴ V této souvislosti vyvstává otázka, zda je Akreditační komise fungujícím, erudovaným a nestranným orgánem, který působí jako nezávislý objekt a nikoliv jako subjekt systému terciárního vzdělávání. Zkušenosti spíše naznačují, že tomu tak není a Akreditační komise je spíše subjektem, který izolovaně od jakékoliv reality, avšak zcela zásadním způsobem, zasahuje do struktury terciárního vzdělávání. Model, který navrhuje Bílá kniha, bude do rukou Akreditační komise koncentrovat značnou moc, která může být Akreditační komisí zneužívána. IAVŠ zde nevidí jednoznačnou záruku, která by tomuto zneužívání vlivu zamezovala. Dle našeho názoru je to MŠMT, které by mělo garantovat a rozhodovat o podobě terciárního vzdělávání, a nikoliv Akreditační komise.

³ viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 17 – 18

⁴ Například se jedná o již zmíněné kritérium kvalifikační struktury akademických pracovníků (zde je požadováno zastoupení profesorů, docentů i Ph.D. resp. CSc.); rovněž se sleduje vědeckovýzkumná činnost (pořádání konferencí, publikační činnost, zapojení do grantů). Tato kritéria jsou zcela nevyhovující pro hodnocení neuniverzitních vysokých škol, pokud uvažíme jejich dominující vzdělávací činnost.

3. Doktorské studium

Bílá kniha: *Akreditace doktorských programů by měla být mnohem více než dnes spojena s výsledky VaVaI, jichž vysoká škola v příslušném oboru dosahuje, nikoliv s formálními ukazateli typu počtu habilitovaných pracovníků a profesorů. Nezbytná je alespoň minimální standardizace kvality absolventů doktorského studia v rámci relativně homogenních skupin studijních programů (zhruba na úrovni „fyzikální obory“, „biologické obory“, humanitní obory“, apod.).*⁵

*Systém rozdělování prostředků na specifický výzkum na vysokých školách, který je momentálně podstatným zdrojem financování doktorského studia, bude reformou VaVaI modifikován tak, aby i nadále plnil svůj účel, ale současně aby v něm posílily prvky konkurence a účelovosti.*⁶

Pohled IAVŠ: Bílá kniha terciárního vzdělání se velmi spoře vyjadřuje k problematice doktorského studia, což je důsledkem absence dlouhodobé strategie v této oblasti, a to jak ze strany MŠMT, tak i samotných vysokých škol. Univerzitní vysoké školy jakoby zcela rezignovaly na řešení tohoto zcela zjevného problému a iniciativu přenechávají samotným studentům.

Skutečnost je ale taková, že doktorské studium je obecně považováno za vrcholek vzdělávacího systému v ČR, avšak náročnost samotného studia tomu ve většině případů neodpovídá. Doktorské studium je na většině vysokých škol chápáno jako nástavba magisterského studia s tím, že doktorští studenti často extenzivně zastávají pedagogické činnosti a učí na bakalářském a magisterském stupni studia. Podstatou doktorského studia je orientace na vlastní výzkum (zpracování disertační práce) a vědeckou činnost (prohloubení dosavadních znalostí) studenta. Na některých vysokých školách je po studentovi požadováno, aby skládal velké množství zkoušek, které mají ale mnohdy velmi formální charakter. Za samozřejmé považujeme, že doktorští studenti mají vědecké a zejména akademické ambice a získáním Ph.D. jejich angažmá na vysoké škole nekončí. Tyto požadavky ale nejsou na studenty na počátku jejich doktorského studia kladeny, což vedlo k situaci, kdy k 31. 10. 2006 bylo v ČR celkem 22 066 doktorských studentů, z toho 8 962 v prezenční formě.⁷

Doktorské studium považujeme za úplný vrcholek třístupňového vysokoškolského studia, a proto se domníváme, že současný počet doktorských studentů zcela popírá smysl tohoto studia. MŠMT by mělo uvážit redukci počtu doktorských studentů na vysokých školách a zaměřit se více na jejich kvalitu a excelenci. Redukce počtu doktorských studentů lze docílit plošně, tj. zavedením tzv. odpočtů⁸ i u doktorských studentů a rovněž selektivně, tj. doktorské studium by měly poskytovat pouze vysoké školy orientované na výzkum, které v této oblasti dosahují excelentních výsledků. Kombinaci obou přístupů považujeme za zcela zásadní, protože první přístup systémově nastaví maximální počet doktorských studentů, které je stát ochoten financovat z veřejných rozpočtů a druhý přístup vede ke zvyšování kvality absolventů doktorských studijních programů.

⁵ viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 21

⁶ viz tamtéž, s. 21

⁷ Statistická ročenka České republiky 2007, ČSÚ, tabulka 21-32

<http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/kapitola/10n1-07-2007-2100>

⁸ podrobněji viz informační materiál Financování vysokých škol v roce 2008, IAVŠ, s. 4-5

http://www.vysokeskoly.org/index_soubory/financovani_2008.pdf

4. Řízení a samospráva⁹

Bílá kniha: *Zákonem upravit obecná pravidla pro řízení a samosprávu institucí terciárního vzdělávání a ponechat na konkrétní instituci, aby v souladu s jejím posláním sama zvolila konkrétní model řízení.*¹⁰ Obecně řečeno, Bílá kniha chce přehodnotit současné postavení akademických senátů a správních rad vysokých škol. Rovněž hodlá do řízení vysokých škol více zapojit externí aktéry tzv. stakeholdery.

Pohled IAVŠ: Bílá kniha terciárního vzdělávání otevřela velmi citlivé téma řízení terciárního sektoru vzdělávání. Je nesporné, že zejména vysoké školy jsou v ČR financovány výhradně z veřejných prostředků, což je do jisté míry dáno historicky i politicky. Právě tato skutečnost legitimizuje onu debatu, kterou zahájilo samotné MŠMT, tj. kdo by měl vysoké školy řídit.

Domníváme se, že v této oblasti je nezbytné jednak posílit pravomoci a rovněž odpovědnost samotných rektorů a jednak omezit nezávislost jednotlivých fakult. Děkan by měl být přímým podřízeným rektora, a to nejenom ve smyslu pracovněprávního vztahu. Přílišná decentralizace na úrovni řízení vysokých škol vedla spíše k chaosu a nepřehlednosti nejenom při řízení, ale zejména v hospodaření vysokých škol. V tomto případě hovoříme výhradně o univerzitách, proto si můžeme dovolit konstatovat, že fakulty jsou nedílnou součástí univerzity a jejich činnost musí být koncepčně, ale i strategicky kontrolována a řízena.

Dále považujeme za nezbytné, aby došlo k revizi pravomocí univerzitních a fakultních akademických senátů. Akademický senát by stejně jako správní rada měl plnit spíše funkci kontrolní. Jeho úlohu spatřujeme v oblasti kontroly činnosti vedení univerzity nebo v procesu hodnocení kvality vzdělávací a výzkumné činnosti univerzity.¹¹ Akademický senát by neměl zcela sám rozhodovat o tom, zda bude schválen rozpočet vysoké školy nebo kdo bude příštím rektorem či děkanem.

Za samozřejmé považujeme, že by měl vzrůst vliv externích aktérů včetně absolventů dané školy, kteří mají v současném systému terciárního vzdělávání velmi zanedbatelné postavení.

⁹ V této části se budeme zabývat výhradně situací na veřejných vysokých školách.

¹⁰ viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 34

¹¹ Hodnocení kvality na českých vysokých školách není zdaleka uspokojivé, ačkoliv právě hodnocení kvality patří mezi standardní aparát západních univerzit.

5. Financování

Základní principy

Bílá kniha: Česká republika patří v rámci OECD k zemím s výrazně podprůměrnými výdaji na terciární vzdělávání, a to bez ohledu na typ indikátoru. Měřeno výdaji na studenta došlo v téměř polovině zemí OECD v období 1995-2004 k poklesu veřejných výdajů. U nás však během nárůstu počtu studentů došlo k nejrychlejšímu poklesu výdajů na studenta v rámci celé OECD.¹² Bílá kniha zdůrazňuje důležitost terciárního vzdělávání pro dlouhodobě vysoký růst HDP, životní úrovně a kvality života obecně.¹³

Pohled IAVŠ: Oblast financování považujeme za nejdůležitější prvek případné reformy terciárního vzdělávání v ČR. ČR nastoupila na cestu mohutného navyšování počtu vysokoškolských studentů, aby zlepšila své postavení v rámci mezinárodních srovnání OECD. Je ovšem skutečností, že vzdělávací systémy jsou v členských zemích OECD značně rozličné a je otázkou, do jaké míry je skutečně, nikoliv pouze formálně srovnatelná úroveň terciárního vzdělávání v těchto zemích. Je nesporné, že se ekonomiky vyspělých států světa začínají orientovat na vzdělání jako na hodnotu, která v budoucnu jednotlivci přináší lepší společenské a ekonomické postavení. Právě tyto faktory způsobily jev, který je příznačný pro ČR, a to nepříznivou změnu ve výdajích na studenta (viz graf 3, kapitola 6, str. 35, Bílá kniha terciárního vzdělávání). Jinými slovy řečeno, výrazný nárůst studentů terciárního vzdělávání nebyl dostatečně pokryt navýšením výdajů na oblast terciárního vzdělávání.

Normativní financování

Bílá kniha: Normativní financování je v zemích OECD včetně České republiky nejrozšířenějším mechanismem alokujícím dominantní část veřejných prostředků na terciární vzdělávání. Je doporučován pro jeho transparentnost, předvídatelnost, a proto, že minimalizuje prostor pro partikulární či lobbyistické zájmy nebo dokonce korupci. Proto je třeba zavedený normativní kanál financování v České republice zachovat. Normativ by měl i nadále reflektovat přítomnost pozitivních externalit, tedy především společenských výnosů ze vzdělání jedinců, které tito jedinci při svém rozhodování neberou v potaz. I nadále by měl stát posílat normativ přímo vzdělávacím institucím, ale mělo by být zřejmé, že primárním účelem normativu je vzdělávání občanů a vzdělávací instituce jsou jen prostředníkem. V tomto smyslu je žádoucí, aby normativ (základní nebo snížený o investiční část) mohly nárokovat skrze studenty i soukromé vysoké školy akreditované v České republice, podobně jako v regionálním školství.¹⁴

Podle trendů ve světě by nastavení normativů mělo méně akcentovat vstupy (počty) studentů a více akcentovat výstupy (absolventy). Doporučujeme výrazně snížit objem veřejných prostředků rozdělovaných nenormativně a převést je do normativně rozdělované kapitoly. Nenormativně by se měly rozdělovat školám prostředky pouze v přísně odůvodněných případech, jako je zajištění podmínek pro zdravotně postižené studenty, spolufinancování projektů se soukromým sektorem nebo projekty EU. Zavedený systém normativů je v některých ohledech dnes rozvolněn, v některých ohledech není dostatečně důsledně aplikován a dává příliš velký prostor pro neefektivní chování studentů i škol. Systém je třeba

¹² viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 35

¹³ viz tamtéž, s. 36

¹⁴ viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 38 – 39

v zájmu dosahování jeho větší produktivity doladit a v některých ohledech i zpřísnit (normativ jen po dobu standardní délky studia a na jedno studium daného programu v životě občana).¹⁵

Snižit podíl normativní složky financování doktorandského studia vstupů, tj. počtu studentů. V rámci normativního financování zvýšit váhu absolventů s výstupem Ph.D. a prostředky poskytovat ve větší míře jako již dnes z titulu specifického výzkumu, který bude úzce vázán na institucionální financování podle nové metodiky hodnocení výsledků výzkumu.¹⁶

Poskytování normativní částky školám by mělo získat charakter kontraktového financování. Školy by měly získat jistotu, že reálná hodnota normativu na studenty přijaté v předchozích letech nebude v dalších letech snižována a že nepoklesne počet financovaných studentů, samozřejmě pokud se školám podaří přijmout je ke studiu.¹⁷

Pohled IAVŠ: Bílá kniha terciárního vzdělávání pozitivně hodnotí mechanismus normativního financování, a to zejména pro jeho transparentnost a předvídatelnost. V předkládaném textu se ale předpokládají dosti výrazné změny v rámci normativního financování. Jedná se zejména o: a) přiznání základního normativu i soukromým vysokým školám, b) posílení orientace na výstupy v rámci jednotlivých ukazatelů normativního financování, c) zpřísnění podmínek nutných pro přiznání normativu.

Skutečnost, že základní normativ je poskytován pouze veřejným vysokým školám, ačkoliv je to vlastně částka na studenta, je diskriminační. Pokud by skutečně došlo k zavedení nějaké formy finanční participace studentů, pak je nezbytné, aby stejně jako veřejné vysoké školy i soukromé vysoké školy získávaly finanční prostředky alespoň ze základního normativu.

Dnes je dominantní složkou normativního financování ukazatel A, který se výhradně orientuje na vstupy. MŠMT proto uvažuje o posílení složky výstupů tj. absolventů, které v současné bilanci zdrojů pro rozdělení příspěvků a dotací vysokým školám reprezentuje ukazatel B2. Při těchto úvahách je jistě namístě pojmenovat možná rizika. Dnešní stav je takový, že veřejné vysoké školy uměle udržují počet studentů do 31. 10. daného roku, aby si mohly z kapitoly MŠMT na vysoké školství nárokovat prostředky z ukazatele A¹⁸; veřejné vysoké školy ale nejsou bezpodmínečně nuceny tento stav udržovat i po 31. 10. daného roku. V situaci, kdy výrazně posílí složka výstupů je dosti pravděpodobné, že se vysoké školy začnou orientovat na počet absolventů, což ovšem logicky může vést k výraznému poklesu kvality. Pokud by ovšem složka normativního financování orientovaná na výstupy byla vážena například úspěšností absolventů dané vysoké školy nebo fakulty na trhu práce, pak by tato „bonifikace za absolventy“ obsáhla i prvek kvality.¹⁹

Považujeme za nezbytné, aby byl normativ přiznáván za přísnějších podmínek než je tomu dosud. Bílá kniha terciárního vzdělávání navrhuje testovat přiznání normativu dodržením standardní délky studia a prvního studia v rámci daného studijního programu. Druhou výše popsanou podmínku by bylo vhodné lépe specifikovat ve smyslu prvního studia v rámci stupně studia (bakalářský, magisterský a doktorský), tj. veřejná vysoká škola by obdržela finanční prostředky na studenta, který daný stupeň studia studuje poprvé. V případě, že by student například studoval navazující magisterské studium na jedné veřejné vysoké škole a rozhodl by toto studium ukončit a začít zcela nové navazující magisterské studium na druhé

¹⁵ viz tamtéž, s. 40 - 41

¹⁶ viz tamtéž, s. 40

¹⁷ viz tamtéž, s. 40

¹⁸ Součin základního normativu a koeficientu ekonomické náročnosti.

¹⁹ Není nezbytně nutné, aby se „bonifikace za absolventy“ vážila pouze a výhradně prostřednictvím kritéria uplatnění na trhu práce; jedná se spíše o příklad.

veřejné vysoké škole, pak by na něj škola již neobdržela normativ a student by jej musel uhradit sám.

Za pozitivní lze rovněž hodnotit návrh na snížení podílu normativní složky financování doktorského studia a naopak posílení významu specifického výzkumu a zvýšení váhy absolventů doktorských studijních programů. V této oblasti doporučujeme zvážení nutnosti zachovat doktorské studijní programy v kombinované formě studia, u kterých je empiricky prokázána²⁰ nižší úspěšnost ukončení studia.

Základní principy finanční podpory studentů

Bílá kniha: *Bílá kniha navrhuje, aby měl každý student nárok na tzv. základní studijní grant (ZSG), a to v jednotné výši po standardní délku studia, bez ohledu na typ studijního programu na veřejných vysokých školách i na soukromých vysokých školách, a to jednou v životě občana. Každý student by měl zároveň nárok na základní studijní půjčku (ZSP), a to ve všech typech programů, ve všech formách studia včetně studentů soukromých vysokých škol. ZSP by měla mít dvě části: a) ZSP na životní náklady, b) ZSP na úhradu školného. Doba trvání nároku na ZSP na životní náklady by měla být omezena na dobu standardní délky studia zvýšenou o jeden rok. Dále by měl stát poskytovat cílená sociální stipendia pro studenty s velmi slabým ekonomicko-sociálním zázemím.*²¹

Pohled IAVŠ: Autoři Bílé knihy terciárního vzdělávání navrhuje velmi ucelený a propracovaný systém finanční podpory studentů během jejich studia. Dle našeho názoru je nezbytné, aby tento systém byl skutečně zaveden paralelně s finanční participací studentů; jediné tak se totiž projeví pozitivní efekty tohoto návrhu.

Examinátoři OECD ČR doporučili, aby v rámci systému finanční podpory studentů posílila orientaci na studenta, který by neměl být primárně považován za nezaopatřené dítě, jak je tomu dosud. Dnes je totiž finanční podpora ve studiu vázána jednak na status nezaopatřenosti a jednak na věkovou hranici 26 let²².

Odložené školné

Bílá kniha: *Současný systém dvojkolejnosti poplatků za studium, kdy studenti na soukromých školách hradí veškeré přímé náklady na své vzdělání a za studenty veřejných škol tyto náklady hradí stát, vznikl jako nouzové řešení koncem minulého století v období rostoucí poptávky po terciárním vzdělávání, na kterou stát nebyl schopen, či ochoten adekvátně reagovat financováním dostatku studijních míst na veřejných vysokých školách. Výrazného navyšování prostředků v terciárním sektoru vzdělávání nebude pravděpodobně možné v České republice dosáhnout bez zapojení soukromých prostředků, a to formou odloženého školného. Školné však také posílí racionalitu a zodpovědnost při rozhodování studentů a škol a především zavede do systému financování velice důležitý cenový signál.*²³

Student bude mít možnost odložit splácení školného až na období budoucích příjmů. V takovém případě student požádá Centrum správy financování terciárního vzdělávání o zprostředkování půjčky na školné (odložené školné). Student veřejné vysoké školy však bude mít možnost školné zaplatit okamžitě, a to sníženou sazbou, jejíž rozsah může případně

²⁰ Fischer, J., Finardi, S.: K hodnocení úspěšnosti doktorského studia podle jednotlivých forem studia. Sborník příspěvků z 8. semináře z cyklu „Hodnocení kvality vysokých škol“. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2007. ISBN 978-80-7044-873-1.

²¹ viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 41 - 43

²² Problematice 26 se věnuje kapitola 7 Bílé knihy terciárního vzdělávání.

²³ viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 43

určovat sama veřejná vysoká škola. Na veřejných vysokých školách je žádoucí stanovit stropy školného, a tím ponechat školám možnost nákladové konkurence směrem dolů. Stropy je vhodné odstupňovat podle podílu soukromých výnosů ze vzdělání, případně úrovně mezd a studijní programy podle toho rozdělit do několika málo skupin s různými stropy ročního školného.²⁴

Pohled IAVŠ: Bílá kniha terciárního vzdělávání navrhuje zavést systém tzv. odloženého školného, které je alternativou přímého školného a absolventské dani.²⁵ Ačkoliv se domníváme, že zavedení finanční participace studentů je naprosto nezbyté, pak se lišíme v preferenci daného systému. IAVŠ dlouhodobě podporuje zavedení přímého školného na českých veřejných vysokých školách, které by se mohlo pohybovat v intervalu 10 – 20 tis. Kč za rok. Naopak máme zásadní výhrady k v Bílé knize terciárního vzdělávání navrženému systému odloženého školného, které není zcela zřejmým nositelem cenového signálu²⁶ a jeho efekty se projeví až s časovým odstupem. Za přínos naopak považujeme konstatování, že odložené školné by hradil i ten student, který studium neukončil úspěšně.²⁷

Za problematickou považujeme koncepci odloženého školného, které počítá s progresivitou, tj. splátka by se odvozovala procentně od předem definované hladiny minimálního příjmu s možností progresu. Je zjevné, že je tento záměr v rozporu s koncepcí daňové reformy současné vlády, která je založena na lineární sazbě daně, tj. na jednotné sazbě 15 %.²⁸

²⁴ viz tamtéž, s. 44

²⁵ Jedná se o nejvíce známé systémy finanční participace studentů.

²⁶ viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 43

²⁷ Jedná se o jeden z významných motivačních prvků, který bude studenty více podněcovat k úspěšnému dokončení studia.

²⁸ Nyní abstrahujeme od záměru vlády nominální sazbu daně z příjmů fyzických osob v budoucnu dále snižovat.

6. Rovnost šancí

Bílá kniha: *Nerovnosti v šancích na dosažení vysokoškolského vzdělání nelze efektivně snížit, nebude-li reforma terciárního vzdělávání účinně koordinována s reformami základního a středního vzdělávání.*

Snížení nerovnosti by prospělo i výrazné posílení transparentnosti přijímacího řízení na vysoké školy a co největší univerzalizace základních kritérií pro přijetí (větší důraz na studijní předpoklady).

Ekonomické bariéry lze účinně zmenšit jen větším zacílením finanční pomoci na samotné studenty (převedení všech nepřímých forem podpory na přímou), zavedením studijních grantů, půjček na náklady spojené se studiem a spoření na vzdělání.²⁹

Pohled IAVŠ: Bílá kniha terciárního vzdělávání se relativně podrobně zabývá tzv. problematikou rovnosti šancí. Považujeme za nezbytné, aby součástí skutečné reformy terciárního vzdělávání bylo i zavedení adresné sociální podpory nadaným studentům, kteří pocházejí ze sociálně slabších vrstev.

Bílá kniha opět upozorňuje na fenomén vysoké míry selektivity našeho vzdělávacího systému, který je ovšem úzce spjat s celou koncepcí vzdělávacího systému v ČR. Právě proto považujeme za nezbytné, aby se i nadále a pokud možno intenzivněji a hlouběji rozvíjela spolupráce mezi vysokými a středními školami. Zejména v oblasti koncepce přijímacích zkoušek mají vysoké školy značné rezervy. Zde jednoznačně podporujeme příklon k testům, které jsou založeny na obecně studijních předpokladech jedince.

Za krok vpřed považujeme návrh MŠMT nově definovat studenta a zrušit tak onu diskriminační hranici 26 let, která významným způsobem ovlivňuje chování studenta během jeho studia.

²⁹ viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 59

7. Shrnutí doporučení IAVŠ

1. Systém terciárního vzdělávání považujeme za nedostatečně diverzifikovaný. Diverzifikace proběhla pouze technicky, ale nikoliv fakticky. ČR je tak i nadále velmi vzdálena konceptu vzdělávacích a výzkumných vysokých škol. Domníváme se, že bez této diverzifikace není možné dosáhnout požadované excelence.
2. Postavení Akreditační komise v rámci terciárního vzdělávání by nemělo posilovat na úkor vlivu a zodpovědnosti MŠMT. MŠMT je nutné i nadále považovat za unikátní autoritu vzdělávací politiky v ČR.
3. Doktorské studium nemá v ČR jednotný rámec, a to ani podle jednotlivých oborů. Je třeba navrhnout ucelený systém kritérií podle kterých bude posuzována kvalita jednotlivých doktorských studijních programů včetně nároků na jejich akreditaci a reakreditaci a která budou více reflektovat zapojení studentů do vědeckovýzkumné činnosti katedry, fakulty nebo školy. Dále považujeme za vhodné zvážit nutnost existence doktorských studijních programů v kombinované formě studia a zvážit redukci počtu doktorských studentů.
4. Považujeme za správné, aby byly posíleny pravomoci rektorů. Rovněž podporujeme, aby akademické senáty plnily na vysokých školách spíše kontrolní funkce.
5. Podporujeme posílení výstupní složky v rámci normativního financování českých vysokých škol a celkové zpřísnění samotného přiznávání základního normativu. Za pozitivní lze rovněž označit vstřícný krok vůči soukromým vysokým školám, kterým by měl být nově přiznáván základní normativ na studenta.
6. Domníváme se, že je třeba ještě jednou zvážit, zda by nebylo vhodnější uvažovat o systému přímého školného a nikoliv odloženého školného. IAVŠ ale plně podporuje zavedení finanční participace studentů na jejich vysokoškolském studiu.
7. IAVŠ podporuje zavedení takové finanční podpory ve studiu, která bude orientovaná na studenta. Zároveň jsme přesvědčeni, že zavedení nového systému finanční podpory studentů musí být provedeno současně se zavedením finanční participace studentů. Situaci, kdy bude studentům vyplácena finanční podpora ve studiu, aniž by se na svém studiu přímo finančně podíleli, považujeme za nežádoucí nejenom pro české veřejné finance, ale i pro celý český systém terciárního vzdělávání.
8. IAVŠ považuje za nezbytné, aby došlo k prohloubení spolupráce mezi vysokými a středními školami. Vysoké školy by rovněž měly opustit systém přijímacích zkoušek, který je založen na vědomostních testech a přejít k moderním testům obecně studijních předpokladů.
9. IAVŠ podporuje, aby byla zavedena nová definice studenta a odstraněna tak diskriminační hranice 26 let.

8. Použité zdroje

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR: Bílá kniha terciárního vzdělávání. První verze určená k veřejné diskusi. Praha: květen 2008.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR: Bílá kniha terciárního vzdělávání. Příloha: Současný stav, srovnání a širší kontext reformy. Praha: květen 2008.